

Natalia Wasiljewa, Maria Łagutina, Helena Giebień

"Filosofskije woprosy nauki o
mirowoj politieke. Science of world
politics: philosophical questions",
Natalia Wasiljewa, Maria Łagutina,
Saarbrücken 2011 : [recenzja]

Wschodnioznawstwo 5, 257-263

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Natalia Wasiljewa, Maria Łagutina,
Filosofskie woprosy nauki o mirowoj politike.
Science of world politics: philosophical questions,
Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2011, ss. 373¹
(Helena Giebień)

Filozofia polityki światowej stanowi jedną z najbardziej innowacyjnych oraz perspektywicznych dziedzin współczesnej naukowej wiedzy humanistycznej. Osobliwość tego kierunku polega na jego interdyscyplinarnym charakterze, odpowiada to ogólnoświatowym tendencjom rozwoju wiedzy naukowej oraz odzwierciedla proces становienia społeczeństwa wiedzy. W związku z tym zasadnym staje się dążenie Autorów monografii do stworzenia teoretyczno-metodologicznych fundamentów, które scalają oraz uogólniają osiągnięcia w badaniach naukowych w sferze światowo-politycznej.

Monografia Natalii Wasiljewo i Marii Łagutin, naukowców, wykładowców Wydziału Stosunków Międzynarodowych Państwowego Uniwersytetu w Sankt-Petersburgu, poświęcona jest analizie współczesnych problemów filozofii polityki światowej. Autorki poruszają kwestie związane z filozoficzną refleksją nad globalną transformacją światowego systemu politycznego XXI stulecia. Zwracają uwagę na różne teoretyczno-metodologiczne źródła, które potwierdzają filozoficzne rozumienie współczesnych światowo-politycznych procesów. Dużo miejsca poświęcają kwestii kształtowania się znaczeniowego pola filozofii stosunków międzynarodowych, polityki światowej oraz globalizacji. Korzystając z szerokiego wachlarza literatury zagranicznej oraz rosyjskiej, Autorki analizują również istotne z punktu widzenia praktyki następujące kwestie jak: *chronopolityczne* oraz geopolityczne współzrzedne globalnych procesów XXI w., „wieloaktorstwo” współczesnego systemu światowego, становienie globalnych zasad etycznych oraz instytucjonalizacja globalnego zarządzania.

Recenzowana praca składa się ze wstępu, dwóch głównych części, które z kolei są podzielone na sześć rozdziałów i zakończenia. Monografia jest napisana po rosyjsku. Należy podkreślić, że tytuł monografii, spis treści, wstęp oraz zakończenie

¹ Наталья Васильева, Мария Лагутина, *Философские вопросы науки о мировой политике. Science of world politics: philosophical questions*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2011, ss. 373.

są także w języku angielskim. Autorki w swojej pracy dokonały przeglądu zarówno metodologicznych problemów filozofii polityki światowej, jak i polityczno-filozoficznego uświadomienia problemów globalnych oraz perspektyw rozwoju światowego społeczeństwa w XXI stuleciu. Zostało także podkreślone, iż kwestie metodologii oraz kwestie filozofii polityki światowej rozpatrywane są w granicach strukturalnych filozofii polityki na równi z filozofią stosunków międzynarodowych.

Część pierwsza, zatytułowana *Методологические проблемы философии мировой политики* (*Metodologiczne problemy filozofii polityki światowej*) składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym *Философия мировой политики как наука* (*Filozofia polityki światowej jako nauka*) Autorki podkreślają rolę filozofii w badaniach naukowych, w tym polityki oraz stosunków międzynarodowych:

(...) filozofia umożliwia nauce w pełni nasycić się heterogeniczną treścią, a to z kolei sprzyja rozwojowi interdyscyplinarności. (...) Jako rezultat rozwoju wiedzy filozoficznej w ramach paradygmatu postmodernistycznego można konstatować kształtowanie się interdyscyplinarności jako osnowy współczesnego naukowego poznania rzeczywistości. Właśnie w tym kontekście można rozpatrywać aktywnie rozwijającą się w ostatnich latach interdyscyplinarną metodologię badań nie tylko polityki, lecz także filozoficzną refleksję w odniesieniu do stosunków międzynarodowych oraz polityki światowej (s. 16).

N. Wasiljewa i M. Łagutina wskazują na rosyjskich badaczy, którzy postulowali ideę wyodrębnienia filozofii stosunków międzynarodowych z filozofii polityki. Według jednego z nich, A. Bogaturowa, zachodnie środowiska naukowe (które stosunkowo dawno wyodrębniły przestrzeń filozofii stosunków międzynarodowych) odnoszą do obiektów badań filozofii stosunków międzynarodowych kwestie moralności oraz etycznych motywów zachowania się państw, filozoficznego uzasadnienia interwencji humanitarnych, wpływów systemów kulturalnych oraz religijnego porządku i pojęć. W odróżnieniu od zachodniego podejścia, na co wskazują Autorki monografii, A. Bagaturow akcentuje dwie tendencje współczesnego rozwoju światowego – *transnacionalizację* oraz ponowny wzrost roli siły militarnej jako regulatora stosunków w systemie światowym oraz wskazuje niezbędność głębokiej filozoficznej analizy rzeczywistości, bez której nie jest możliwe pełnowartościowe rozumienie współczesnej sytuacji międzynarodowej (s. 18-19). Wśród rosyjskich naukowców nie ma spójności co do konieczności wyodrębnienia filozofii stosunków międzynarodowych z filozofii polityki, o czym świadczy analiza różnych punktów widzenia dokonana przez N. Wasiljewą i M. Łagutiną. Zarazem Autorki zaznaczyły, że dyskusja wywołana na forum naukowym, omawiającym poruszone zagadnienie, zaowocowała pojawieniem się analitycznych prac, artykułów naukowych oraz specjalistycznych kursów.

W tym rozdziale N. Wasiljewa i M. Łagutina skoncentrowały się także nad znaczeniem filozofii polityki światowej, podkreślając, iż pod względem koncepcyjnym określa ona kierunki i formy przetrwania człowieka na podstawie rozwiązywania globalnych problemów współczesności. Według nich filozofia światowej polityki może stać się światopoglądowym fundamentem kosmopolitycznego podejścia do rozumienia realiów cywilizacyjnych XXI stulecia:

Fenomen cywilizacji światowej XXI stulecia uosabia sobą zjawisko o skomplikowanej strukturze, w którym poszczególne elementy cywilizacyjne (o różnych poziomach i o różnym charakterze) w połączeniu ujawniają istotę procesu formowania się społeczeństwa globalnego w perspektywie. Kształtuje się nowy obraz świata, którego najbardziej charakterystycznymi cechami staje się policentryczność, jedność „telematycznej” komunikacji w ramach informatycznej całości, gdzie globalne problemy zachowania Istot Żywych na planecie określają niezbędność demokratycznych metod w przejściu do noosferycznego ucywilizowania (s. 31).

N. Wasiljewa i M. Łagutina zauważają, że filozofia polityki światowej jest ciasno powiązana z tematyką egzystencjalną, ekologiczną, aksjologiczną, fenomenologiczną. Stanowi ona zupełnie nowy obszar badawczy, który odpowiada wymaganiom XXI stulecia, ponieważ na dzień dzisiejszy pierwszoplanowe miejsce zajmują kwestie związane z przetrwaniem oraz solidarnym współdziałaniem w celu zachowania ogólnoludzkiego dorobku cywilizacyjnego, a nie kwestie panowania i przemocy.

W rozdziale drugim Autorki monografii w sposób dociekliwy i nader interesujący dokonują analizy pojęć przestrzeni i czasu w ramach filozofii polityki światowej. Podkreślają, że przestrzeń i czas są strukturami dynamicznymi, zmieniającymi się pod wpływem procesów światowo-politycznych. W zależności od rodzaju zachodzących zmian w systemie społeczno-politycznym następuje transformacja przestrzenno-czasowa, np.: „(...) globalizacja, według filozofa P. Virilio, *zawęża* przestrzeń światową oraz *przyspiesza* bieg czasu” (s. 35).

N. Wasiljewa i M. Łagutina w rozważaniach na temat czasu politycznego z punktu widzenia filozofii konstatują, że filozoficzne podstawy *chronopolityki* określane są dynamicznym współdziałaniem takich pojęć jak „współczesność” (czas polityczny) oraz „historia” (czas historyczny). W efekcie, światowo-polityczne procesy rozpatrywane są przez budowanie nowych współrzędnych czasowych, które umożliwiają, na podstawie danych kategorii *chronopolitycznych*, obiektywnie oceniać oraz prognozować rozwój społeczeństwa globalnego (s. 41-42).

W dalszej części pracy Autorki definiują pojęcia czasu cyklicznego i linearnego, poddając analizie ich właściwości, powołują się na prace zagranicznych oraz rosyjskich autorów. Podkreślają, że najważniejsza różnica między czasem linearnym a cyklicznym polega na tym, że czas linearny biegnie z przeszłości do przyszłości, właściwe jest mu dążenie w kierunku przyszłości i nie ma powrotu do przeszłości.

Zaznaczają, że problemem filozofii politycznej jest kwestia zbalansowania czasów linearnego i cyklicznego w życiu różnorodnych społeczności. Na dzień dzisiejszy problem ten wymaga szczególnego rozpatrzenia, ponieważ, z jednej strony, procesy modernizacji obejmują całe społeczeństwo globalne, co znajduje wyraz w dążeniu do pożądaney, lecz mało przewidywalnej przyszłości, a z drugiej strony procesy tradycyjnego cyklicznego rozwoju również znajdują swoje ważne miejsce w światowej polityce (s. 52).

W omawianym rozdziale N. Wasiljewa i M. Łagutina analizują pojęcie „współczesność”, wskazując na różnorodność jego interpretacji, tak w literaturze zachodniej, jak i rosyjskiej. Podkreślają fenomen „wielości Współczesności”, który zawiera w sobie duży potencjał konfliktogenny, znajdujący ujście w dramatycznych wydarzeniach ostatniego dziesięciolecia (terroryzm, wojna w Afganistanie, etc.) (s. 56). Dokonują także typologizacji przestrzeni światowo-politycznej, wskazują na fenomen ponadnarodowości jako nowy wymiar przestrzeni światowo-politycznej. Według Auterek do współczesnych form ponadnarodowego kierownictwa, które mają charakter priorytetowy w przypadku prawnej zgody państw, znajdującego swoje odzwierciedlenie w aktach prawnych, należą m.in.: Rada Bezpieczeństwa ONZ, Konwencja ONZ o prawie morza, Unia Europejska (Parlament Europejski, Komisja Europejska, Sąd), organy ponadnarodowe w ramach MERCOSUR.

W rozdziale trzecim recenzowanej pracy znajdziemy rozważania dotyczące „multi-actorness” w polityce światowej w rozumieniu filozoficznym. Autorki klasyfikują i opisują pojęcie „multi-actorness”, odwołując się do dwóch cech: ilościowej (wskazując na wzrost niepaństwowych aktorów, którzy zaczęli dominować nad kluczowymi aktorami stosunków międzynarodowych, czyli nad państwami narodowymi; organizacje pozarządowe oraz międzyrządowe dominują nad ilością państw) i jakościowej (znaczny wzrost roli niepaństwowych aktorów na arenie międzynarodowej; współcześni aktorzy mają skrajnie rozbieżne cele: od pozytywnych – dążących do podtrzymania stabilnego rozwoju światowego, po negatywne – np. organizacje terrorystyczne, dążące do destabilizacji istniejącego w świecie systemu polityczno-ekonomicznego). Prezentują różne podejścia do klasyfikowania aktorów w polityce światowej, zwracając uwagę, iż różnorodność, odmienna jakość aktorów rodzi określone trudności w regulacji współczesnych procesów światowo-politycznych. Albowiem różnią się oni pod względem wytyczonych celów, motywacji, stopnia odpowiedzialności, rodzaju wpływów, etc. Podkreśliły rolę państwa narodowego jako aktora polityki światowej, a także organizacji międzyrządowych oraz niepaństwowych, które spełniają swoją specyficzną rolę, przy czym rola organizacji niepaństwowych ciągle wzrasta, akumulują one w sobie potencjał demokratyzacji systemu światowego, tworzą nowe sposoby zarządzania procesami światowo-politycznymi.

Część druga zatytułowana *Мирополитический дискурс: на стыке философии и политики* (*Światowo-polityczny dyskurs: na styku filozofii i polityki*) także składa się z trzech rozdziałów. Rozdział czwarty *Проблемное поле философии мировой*

политику (Pole problemowe filozofii polityki światowej) poświęcony jest ukazaniu miejsca i funkcji filozofii w sferze badań nad globalnymi problemami. N. Wasiljewa i M. Łagutina w tej kwestii odwołują się do punktu widzenia znanego rosyjskiego badacza problemów globalnych I. T. Frołowa. Uważa on, że filozofia pełni następujące funkcje w obszarze badań nad problemami globalnymi: opracowuje metodologię oraz światopoglądowe aspekty problemów globalnych, co sprzyja prawidłowemu zdefiniowaniu tych problemów; bada naukowe oraz społeczne sposoby ich rozwiązania w sposób kompleksowy, łącząc wiele różnych nauk oraz praktyk, zachęcając do dyskusji i dialogu wokół tych problemów; koncentruje uwagę na humanistycznych aspektach problemów globalnych, łącząc je z ogólnymi tendencjami progresywnego rozwoju cywilizacji, zarówno w sferze materialnej, jak i szczególnie w sferze duchowej, włączając naukę, kulturę, światopogląd oraz moralność (s. 123-124). Powyższe funkcje, według I. T. Frołowa, trafnie określają istotę filozofii problemów globalnych.

W dalszej części rozdziału Autorki monografii z pozycji kompleksowego podejścia filozoficznego poddają analizie problemy współczesności, przed którymi stoi obecnie ludzkość. Wobec różnorodności i wielości istniejącej typologii oraz klasyfikacji problemów globalnych, N. Wasiljewa i M. Łagutina przedstawiły, w ich opinii, dwa najbardziej obiektywne podejścia do usystematyzowania problemów globalnych. Pierwsza klasyfikacja należy do rosyjskiego uczonego I. T. Frołowa, bazuje na systemie relacji człowiek – przyroda – społeczeństwo (grupy problemów: interspołeczne, które np. ukazują problem na płaszczyźnie relacji Północ-Południe; człowiek-przyroda, które charakteryzują się brakiem harmonii we wzajemnych relacjach między społeczeństwem a otaczającym go naturalnym środowiskiem; człowiek-społeczeństwo, które mówią o człowieku jako części globalnego systemu społecznego, a od efektywności kierowania kluczowymi obszarami życia społeczeństwa bezpośrednio zależy dobrobyt każdego). Natomiast druga klasyfikacja strukturyzuje problemy globalne według obszarów życia społecznego (problemy społeczno-ekonomiczne, problemy ochrony środowiska naturalnego, problemy ludności, problem wyczerpania zasobów, problemy wojny i pokoju, kwestie humanitarne) (s. 124-126). Dalej Autorki szczegółowo analizują i komentują wspomnianą klasyfikację, ukazując szeroki wachlarz wykorzystanej literatury zachodniej oraz rosyjskiej. Opisują również różne koncepcje mające na celu rozwiązanie problemów globalnych, takie jak: koncepcja pokojowego współistnienia, stabilnego rozwoju, rozwoju oraz praw człowieka. Słusznie podkreślają, iż rozwiązanie problemów globalnych jest zadaniem całej ludzkości, a nie tylko określonych państw czy organizacji:

Ludzkość powinna wypracować efektywne formy współpracy, które pozwolą wszystkim krajom działać wspólnie, bez względu na społeczno-polityczne, religijne, etniczne oraz inne różnice światopoglądowe. (...) Jakby się nie układała w ten czy inny odcinek historyczny konkretna polityczna sytuacja na świecie, jedno jest pewne:

współpraca międzynarodowa w rozwiązywaniu problemów globalnych powinna nieustannie stawać się coraz bardziej wszechstronna i głęboka (s. 173).

W kolejnym piątym rozdziale *Философское осмысление проблемы глобального управления (Filozoficzne rozumienie problematyki globalnego zarządzania)* N. Wasiljewa i M. Łagutina koncentrują się na ukazaniu różnych koncepcji globalnego zarządzania, prezentując różne punkty widzenia zarówno badaczy zachodnich, jak również rosyjskich (np. powołanie „rządu światowego”). Podkreślają, że polityka światowa może być rozpatrywana jako instrument globalnego zarządzania, albowiem stwarza warunki dla współzarządzania społeczeństwem globalnym przez wszystkich uczestników procesów globalnych (s. 182). Słusznie podkreślają, iż współcześnie nie ma elitarnej światowej jedności, ponieważ brakuje globalnej etyki, która jest niezbędna do efektywnego globalnego zarządzania w warunkach obiektywnego zagrożenia dla ludzkiej cywilizacji (s. 195).

W dalszej części rozdziału Autorki opisują i analizują formy instytucjonalizacji globalnego zarządzania, wskazując tak na formalne, jak i na nieformalne instytucje. Do pierwszych zaliczają państwa narodowe oraz organizacje międzynarodowe (międzypaństwowe), np. ONZ. Przy czym wskazują na dwie formy uczestnictwa państw w zarządzaniu globalnym: forma bezpośrednia (dotyczy dużych państw, np. USA, które dzięki swoim zasobom mogą jednostronnie w sposób znaczący wpływać na proces podejmowania decyzji, dotyczących różnych problemów regionalnych lub globalnych) oraz pośrednia (większość państw bierze udział w globalnym zarządzaniu pośrednio, poprzez międzynarodowe – międzypaństwowe – organizacje, które *notabene* oni sami tworzą oraz prawom, normom którym podlegają) (s. 198). W ramach nieformalnych organizacji funkcjonują np.: Greenpeace, Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Amnesty International, World Wildlife Fund. Wskazują także na współczesne elementy globalnego zarządzania, do których zaliczają *nieformalne międzynarodowe forum*: Grupa Dwudziestu, G8, G20, BRICS, które wpływają na kształt polityki światowej.

Ostatni rozdział monografii *Модели цивилизационных перспектив человечества (Modele cywilizacyjnych perspektyw ludzkości)* N. Wasiljewa i M. Łagutina poświęciły na przedstawienie różnych definicji cywilizacji, osobne miejsce przeznaczając na analizę cywilizacji zachodniej. Podkreśliły, iż w warunkach zachodniej cywilizacji, która bazuje na wolności twórczej inicjatywy jednostki, powstała sprzyjająca polityczno-prawna oraz naukowo-techniczna atmosfera dla progresywnego startu sił produkcyjnych społeczeństwa, co w dużej mierze wpłynęło na obecny kształt społeczeństwa zachodniego, jego mentalność, kulturę, podejścia do problemów, etc. (s. 282). Autorki analizują także informacyjny model cywilizacyjny. Zaznaczają, że ostatnio coraz wyraźniej wykrystalizowuje się pozycja, zgodnie z którą rewolucje informacyjne, a nie społeczne i technologiczne, opisują najbardziej znaczące przełomowe etapy w historii ludzkości:

(...) przy opisach współczesnych globalnych zmian w cywilizowanym czy też związanym z artefaktami rozwoju ludzkości, najważniejszym pojęciem staje się informacja. To właśnie informacja oraz powiązane z nią procesy technologiczne zostały głównymi instrumentami przedmiotowo-czynnościowego oswojenia przez człowieka otaczającego świata i stworzenia przez niego sztucznego środowiska technosfery (s. 283).

Autorki trafnie zauważają, że informacja, jej nośniki (telewizja, Internet, itp.) są narzędziem manipulacji, społeczno-politycznej kontroli życia społeczeństwa, a także ograniczania wartości demokratycznych (wolności, równości): telematyczna rządząca mniejszość sprawuje kontrolę nad informacyjnie sterowaną większością (s. 318). W podsumowaniu podkreślają, iż analizując ludzką cywilizację na początku XXI stulecia należy brać pod uwagę różnorodność nowych czynników rozwoju globalnego (globalizację, informatyzację, integrację, etc.). Pozwala to wyodrębnić nowe formy cywilizacyjne (obok klasycznych: cywilizacja Zachodu, cywilizacja Wschodu i in.), na przykład cywilizacja noosferyczna, cywilizacja informacyjna, Konwent ludzkości (bazujący na idei „globalnego społeczeństwa obywatelskiego”). Konstatują, że fenomen światowej cywilizacji XXI w. jest zjawiskiem strukturyzowanym, w którym poszczególne elementy cywilizacyjne (o różnym poziomie i charakterze) wspólnie ujawniają sedno procesu formowania się społeczeństwa globalnego w perspektywie cywilizacyjnej (s. 336-337).

Monografia N. Wasiljewej i M. Łagutinej na pewno jest cenną pozycją, poszerzającą światopoglądowe ramy wyobrażeń na temat charakteru procesów światowo-politycznych o walory filozoficzne. Autorki w swoich rozważaniach wyszły poza granice ściśle określonej percepcji polityki światowej. Atutem tej publikacji jest wszechstronne przedstawienie zagadnienia nie tylko z pozycji rosyjskich badaczy (szczególnie petersburskiej szkoły polityki światowej), lecz także zachodnich – został przedstawiony dorobek i punkt widzenia badaczy zachodnich. Jak dotychczas jedynym wykrytym minusem jest brak tłumaczenia recenzowanej monografii na język polski, przez co polscy badacze mają okrojone możliwości zapoznania się z rosyjskim wkładem w dziedzinę filozofii polityki światowej.